

Language family: 408.000. Nyanza Probintzia; halaber mintzatua Tantzanian. Nilo-Saharan, Easter- Sudanic, Nilotic, Western, Luo, Southern, Luo-Acholi, Luo.

Language codes:

ISO 639-1 -

ISO 639-2 -

ISO 639-3 -

Glottolog: luo1235

Beste izen batzuk (autoglotonimoa: dholuo):

dholuo alt luo [LUO].

kavirondo luo alt luo [LUO].

luo [LUO] hizk. Kenya; baita Tantzania ere.

nilotic kavirondo alt luo [LUO].

KENYA

luo (dholuo, nilotic kavirondo, kavirondo luo) [LUO] 3.185.000 hiztun (1994, I. Larsen BTL) edo populazioaren % 13,8 (1987); bi herrialdeetako populazio osoa 3.408.000. Nyanza Probintzia; halaber mintzatua Tantzanian. Nilo-Saharan, Easter- Sudanic, Nilotic, Western, Luo, Southern, Luo-Acholi, Luo. Ugandako Iwoeraren edo Sudango Iwoeraren (luo, jur Iwo) ezberdina.

TANTZANIA

luo (dholuo, kavirondo) [LUO] 223.000 hiztun (1993, Johnstone). Iparralde zentrala Kenyaren frontera ondoan Victoria Lakuaren ekialdea. Nilo-Saharan, Easter- Sudanic, Nilotic, Western, Luo, Southern, Luo-Acholi, Luo. Ikus sarrera nagusia Kenyan.

Hizkuntza / lengua: luopera / luo / luo / luo.

Hiztunak / hablantes (2002): 3.940.000 (Rafael del Moral).

Herrialdea / país: Kenia, Uganda, Kongo, Etiopia, Tantzania.

HISTORIA. Luotarrak, Keniako herri bat, 3,5 bat biztanle dira, Keniako biztanlegoaren % 12 inguru osatzen dute eta Nyanzako probintzian bizi dira, Victoria lakuaren kostaldean, herrialdearen mendebaldean, Tantzania eta Ugandaren mugatik gertu. Kisumu da beren hiri nagusia, Victoria lakuko porturik garrantzitsuen. Luotarrekin batera probintzian beste bi etnia bantu bizi dira: *kisiitarrak* eta *kuriatarrak*, probintziaren hego-ekialdean. Keniako hizkuntza ofizialak ingelesa eta kiswahili dira. Herrialdean guztira 40 bat hizkuntza mintzatzen dira. 1960 urteaz gero saioak egin dira luoteraren eta beste hizkuntza bantu batzuen ortografia estandarizatzeko. Giza erlazioak ahaidetasun, sexu eta adin arau zorrotzen bidez mantentzen dira. Sistema patrilineala da. Mendebaldar kultura iristean, luotar kultura eta tradizioak kristautasunak kutsatu zituen. Zaharrak, kulturaren zaindariak, oso errespetatuak dira komunitatean. Luotarren artean familia oso garrantzitsua da. Poligamia ohiko praktika da. Uste da luotarren % 30 poligamoa dela, tradizioaren parte bezala nahikoa onartua den egoera. Orain dela gutxi arte, bikiak izatea zorigaitza zen. Pertsona izenak jartzeko ez dago benetako eraurik. Haurra jaiotzean, ordua, jaiotzaren inguruko gorabeherak, momentua edota urtaroak hartzen dira kontuan. Alabaren izenak beti a letraz hasi behar du eta semea bada o letraz, hau sistematikoki betetzen da. Honela: *Ochieng* (eguzkitan jaioa izan den mutikoa) / *Achieng* (neska bada), *Odongo* (bigarren bikia) / *Adongo* (neska bada), *Okech* (gosetean jaiotako mutikoa) / *Akech* (neska bada), *Ouma* (sabelaz etzanda jaio den mutikoa) / *Auma* (neska bada). Ezkontza familien artean konpontzen da. Banantze kasuan, seme-alabak aitaren etxean geratzen dira, gizonaren eta honen familiaren jabetza direlako.

Luotarra izan zen Barack Obama (1936-1982) ekonomista musulmana, gero ateo bihurtua, 4 aldiz ezkondua eta Barack Obama AEBetako lehendakariaren aita.

HIZKUNTZA. Ezaugarri nagusiak.

Fonetika. A) Bokal luzeak eta laburrak ditu. Bokal luzeak maiz errepikatuz idazten dira: ura *pii* idazten da.

B) Hizkuntza tonala da, hitz asko berdin idazten dira eta tonu altuak edo baxuak bereizten ditu.

Morfosintaxia. A) Izenak(substantiboak) 9 kategoriatan banatzen dira, pluralaren arabera. **B)** Konparatiboak *ma oloyo* esapiderearen bidez osatzen dira. Superlatiboak *moloyo gi te* esapiderearen bidez. **C)** Preposizio ugari ditu eta gehienak giza gorputzaren atalez baliatuz daude osatuak, e preposizio lokatibo orokorra erantsiz. **D)** Aditzen infinitibo gehienak -o bukatzen dira edota -yo. Aditz jokaeran adizkerak ez dira aldatzen: *a-pwonjo* (nik irakasten dut), *i-pwonjo* (zuk irakasten duzu)... **E)** Mailegu gehienak ofizialak diren swahili eta ingeles bi hizkuntzetatik hartuak dira. **F)** la ez ditu bereizten adberbioak eta adjektiboak: *maber* hitzak *ona* eta *ongi* esan nahi du. **G)** Hona hemen luoteraz lehenengo 10 zenbakiak: *achiel* (1), *ariyo* (2), *adek* (3), *ang'wen* (4), *abich* (5), *auchiel* (6), *abiriyo* (7), *aboro* (8), *ochico* (9), *apar* (10).

Idazkera. Latindar alfabetoa.

HISTORIA. Los luo, un pueblo de Kenia, son unos 3,5 millones de habitantes, constituyen alrededor del 12% de la población keniana y viven en la provincia de Nyanza, en la costa del lago Victoria, al oeste del país, cerca de las fronteras con Tanzania y Uganda. La villa principal es Kisumu, el más importante puerto del lago Victoria. En la provincia viven con los luos otras 2 etnias bantúes, los *kisii* y los *kuria*, que viven en el sudeste de la provincia. Las lenguas oficiales de Kenia son el inglés y el kiswahili. En total se hablan en el país unas 40 lenguas. No tiene status oficial y de alguna manera se usa en escuelas, iglesias y en la radio. Desde 1960 se han hecho esfuerzos para estandarizar la ortografía del luo y otras lenguas bantúes.

Las relaciones sociales observan reglas rigurosas ligadas al parentesco, al sexo y a la edad. El sistema es patrilineal. Con la llegada de la cultura occidental, las tradiciones y la cultura luo han sido influenciadas por el cristianismo. Los ancianos, guardianes de la cultura, son siempre muy respetados en la comunidad. Entre los luos la familia tiene mucha importancia. La poligamia es práctica corriente. Se considera que el 30% de los luos es polígamo, situación relativamente bien aceptada como parte de la tradición. Hasta hace poco, tener gemelos era considerado como una maldición. No existe ninguna regla estricta para los nombres de personas. Cuando nace un niño, se tiene en cuenta la hora, la circunstancia que ha tenido lugar, el momento del nacimiento o las estaciones del año. El nombre de la hija debe empezar con *a* y el del hijo con *o* sistemáticamente. Así: *Ochieng* (niño nacido al sol) / *Achieng* (para niña), *Odongo* (segundo gemelo) / *Adongo* (para niña), *Okech* (niño nacido en hambruna) / *Akech* (para niña), *Ouma* (nacido acostado sobre el vientre) / *Auma* (para niña). El matrimonio lo arreglan las familias. En caso de separación, los hijos quedan en casa del padre, porque pertenecen al hombre y a su familia. Era luo Barack Obama senior (1936-1982) economista musulmán, luego ateo, casado 4 veces, padre de Barack Obama, presidente de Estados Unidos.

LENGUA. Principales características.

Fonética. A) Posee vocales largas y cortas. Las vocales largas a menudo se duplican: agua se escribe *pii*. **B)** Es lengua tonal y muchas palabras que se escriben igual, se diferencian por el tono, alto o bajo.

Morfosintaxis. A) Los nombres se reparten en 9 clases según la forma del plural. **B)** El comparativo se forma con la locución *ma oloyo*. El superlativo se forma con la locución *moloyo gi te*. **C)** Posee numerosas preposiciones muchas de las cuales están compuestas a partir de los elementos del cuerpo humano, añadiéndoles la preposición locativa general *e*. **D)** El infinitivo de la mayor parte de los verbos termina en -o o en -yo. En la conjugación el infinitivo no varía: *a-pwonjo* (yo enseño), *i-pwonjo* (tú enseñas)... **E)** La mayoría de los préstamos son del suahili y del inglés, las dos lenguas oficiales de Kenia. **F)** Apenas distingue los adverbios y los adjetivos: *maber* significa *bueno* y *bien*. **G)** Los 10 primeros números en luo son: *achiel* (1), *ariyo* (2), *adek* (3), *ang'wen* (4), *abich* (5), *auchiel* (6), *abiriyo* (7), *aboro* (8), *ochico* (9), *apar* (10).

Escritura. Alfabeto latino.

GRAMATIKAK, METODOAK, ESKULIBURUAK

PARLONS LUO, Langue du Kenya, Neddy Odhiambo eta Michel Malherbe, L'Harmattan, gramatika eta hiztegia, 23x15, 181 or., Paris, **2009**.

Parlons luo liburuaren sinopsia:

Le luo, de la famille des langues nilotiques, est l'une des trois langues les plus importantes du Kenya. Il est parlé par plus de 3 millions de locuteurs, dans la région du lac Victoria ainsi qu'en Tanzanie dans la région de Mara. C'est la langue du père de Barack Obama. Le lecteur trouvera une description de la langue, des éléments de conversation courante, de nombreuses informations de nature culturelle ainsi que deux lexiques.

LUOERA ALFABETOA

LUO ALPHABET

Luoera alfabetoa eta ahoskera / Luo alphabet and pronunciation

Testu-lagina / Sample text

Kar chakruok Wach ne nitie, kendo Wach ne nikod Nyasaye, kendo Wach ne en Nyasaye. Ne en gi Nyasaye kar chakruok. Gik moko duto nochwe kuome, kendo ka dine oonge to onge gima dine ochwe mosechwe. Ngima ne ni kuome, kendo ngimano ne en ler mar ji. Lerno rieny ei mudho, to odhiero mudho winjo.

Itzulpena / Translation

Hasieran bazen Hitza. Hitza Jainkoarekin zegoen eta Hitza Jainko zen. Hasieran Jainkoarekin zegoen Hitza. Gauza guztiak beronen bidez egin ziren, eta egindakotik ezer ez da berau gabe egin. Hitzarengan zegoen bizia, eta bizia gizakien argia zen; argi horrek ilunpetan egiten zuen argi, baina ilunpeek ez zuten onartu. Agertu zen gizon bat Jainkoak bidalia; Joan zuen izena. Testigu izatera etorri zen, argiaz testigantza egitera, beraren mezuaren bidez sinets zezaten. Ez zen hura argia, argiaren testigantza egin behar zuena baizik.

In the beginning was the Word, and the Word was with God, and the Word was God. The same was in the beginning with God. All things were made by him, and without him was not any thing made that was made. In him was life, and the life was the light of men. And the light shineth in darkness, and the darkness comprehended it not. There was a man sent from God, whose name was John. The same came for a witness, to bear witness of the Light, that all men through him might believe. He was not that Light, but was sent to bear witness of that Light.